

чих факультетів філософського факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова (Одеса, Україна), E-mail: virate@mail.ru

А. І. Уйюмов: дві класифікації логічних систем.

Анотація. А. І. Уйюмов запропонував дві класифікації логічних систем. В основі ділення першої класифікації лежать філософські категорії «рiч», «властивiсть» і «вiдношення». Згiдно з цiєю класифiкацiєю усi логiчнi системи можна подiлити на реiстичнi (логiки речей), атрибутивнi (логiки властивостей) і реляцiйнi (логiки вiдношень). Друга класифiкацiя будується на iсторичному вiдношеннi логiки до математики. Згiдно з цiєю класифiкацiєю усi логiчнi системи можна подiлити на доматематичнi, математичнi та постматематичнi логiки.

Ключові слова: вiдношення, властивостi, iсторiя логiки, логiка, математика, рiч.

Rayhert K. W., PhD in philosophical sciences, associate professor of the Department of Philosophy Natural Sciences Philosophy Faculty Odessa National University Mechnikov, (Odessa, Ukraine), E-mail: virate@mail.ru

A. I. Uyemov: two classifications of logical systems.

Abstract. Purpose. The study surveys two classifications of logical systems introduced by Ukrainian philosopher and logician Avenir I. Uyemov. **Findings** principally concludes the following: the first classification of logical systems introduced by A. I. Uyemov is based on three philosophical categories “thing”, “property” and “relation” and prescribe to single out three kinds of logics: reistic logic (logic of things), attributive logic (logic of properties), and relational logic (logic of relations). Propositional logic exemplifies a reistic logical system. Traditional logic exemplifies an attributive logical system. Logic of relations, predicate logic and the Ternary Description Language exemplify relational logical systems. The second classification of logical systems introduced by A. I. Uyemov is based on the historical relations between logic and mathematics. A. I. Uyemov distinguishes three stages of development of logic: first stage is so called “Pre-mathematical logic”, second stage is so called “Mathematical logic”, and third stage is so called “Post-mathematical logic”. Aristotelian logic exemplifies a pre-mathematical logical system. Mathematical and philosophical logics exemplify mathematical logical systems. The Ternary Description Language, informal logic, practical logic, communication logic and New Rhetoric exemplify post-mathematical logical systems. **Originality / value.** The first Uyemov’s classification establishes facilities for creating meta-logic of transformation of one logical system into other one on the basis of philosophical categories “thing”, “property” and “relation”. The second Uyemov’s classification suggests the return of contemporary logic to the origins of logic and the overcoming of some contemporary logical systems the mathematization of logic.

Key words: history of logic, logic, mathematics, property, relation, thing.

УДК 1:314/316+308

Найдьонов О. Г.,

кандидат філософських наук, доцент,

докторант відділу інтернаціоналізації вищої освіти,

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

(Київ, Україна), E-mail: alexander.naydonov@yahoo.com.ua

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУРСУ
МЕРЕЖЕВОГО СУСПІЛЬСТВА**

Анотація. Теоретичний дискурс мережевого суспільства сформувався завдяки зусиллям канадських соціологів Пола Гревена і Барі Уілмена, канадського філософа Маршалла Маклуена, британського фахівця в сфері розробки методології програмного забезпечення Джеймса Мартіна, норвежського соціолога Стайна Бретена, американських професорів з комп’ютерних та інформаційних наук Роксани Гіц та Мюрея Турова, американського соціолога Рендела Коллінза, нідерландського соціолога Яна ван Дайка, іспанського соціолога Мануеля Кастельса.

Ключові слова: соціальна мережа, комп’ютерна мережа, семантична мережа, веб 2.0, комп’ютерно-опосередкована комунікація.

Мережеве суспільство стає важливим об'єктом філософського аналізу в наш час. Цей складний соціальний феномен потрапив в поле зору дослідників ще в минулому столітті, коли почався бурхливий розвиток наук інформаційно-комп'ютерного циклу. Відповідно, сучасний стан осмислення соціально-філософських аспектів мережевого суспільства базується на теоретичному фундаменті попередників, багато з яких і нині активно збагачують теоретичний доробок у цій царині.

Українські філософи і соціологи аналізують мережеве суспільство з різних точок зору. І. М. Гавриленко розглядає його як поняття, образ та історичну перспективу [1]. Л. М. Городенко у своїй статті аналізує цифрову природу, що визначає основу мережевого спілкування, розглядає найбільш вдалі форми реалізації мережевого спілкування, подає деякі футуристичні погляди на розвиток суспільства у найближчому майбутньому [2]. Ю. А. Данько розглядає феномен соціальних мереж у контексті становлення і розвитку мережевого суспільства [3].

Деякі дослідники аналізують явища, що пронизують всі сфери життя мережевого суспільства. О. Сенченко у своїй роботі розглядає поняття аномії як результат інформаційно-мережових війн, які ведуться на території багатьох держав, з використанням технології «керованого хаосу» [4]. У контексті сучасних соціополітичних трансформацій С. В. Сидоренко дає соціально-філософську інтерпретацію волонтерству як суб'єкту глобально-мережевого громадянського суспільства [5]. Аналізу можливостей застосування концепту потокових взаємодій у соціальних мережах щодо соціологічного дослідження повсякденного життя присвячена стаття А. Недзельського [6], який спирається на актор-мережеву теорію Б. Латура, культуральну соціологію Дж. Александера та теорію практик, що мають евристичну цінність для соціологічного пояснення буденних соціальних зв'язків та взаємодій. Автор зазначає, що в сучасному суспільстві поширюються практики формування тимчасових структур повсякденності. На його думку, перегляд концептуальних основ формування соціального порядку на користь мережових і потокових структур сприяє перегляду дослідницької позиції дослідників щодо соціальної повсякденності.

Дослідженням базових принципів багаторівневої теорії соціальних мереж займається А. Ю. Карпець. Описуючи роль цифрових інструментів соціальних мереж у сучасній дипломатичній службі, даючи визначення поняттю «цифрова дипломатія», автор аналізує теорію мережевої побудови суспільства [7]. Передумови формування інформаційно-правової концепції мережевого суспільства та питання кібербезпеки в центрі уваги І. М. Сопілко [8; 9]. А. С. Гальчинський розглядає становлення глобального суспільства та перспективи глобального інформаційно-мережевого суспільства [10].

Найбільш системно особливості становлення теорії мережевого суспільства представлено у статті Л. М. Городенко [11], в якій автор розглянула його трактування зарубіжними та вітчизняними науковцями, а також визначила когнітивно-змістові відносини мережевої комунікації. В цілому, тема формування теоретичного дискурсу мережевого суспільства залишається досить скромно представленою в творчості українських дослідників. Спробуємо ліквідувати проблему нестачі досліджень про розгортання процесу соціально-філософського аналізу людської комунікації на основі цифрового обміну інформацією.

Початки формування уявлень про принципово нові явища в житті людства та теоретичні підходи до непритаманних попереднім типам суспільства та небачених раніше способів спілкування і взаємодії людей, які можна було б об'єднати поняттям «мережеве суспільство», є метою даного дослідження.

У більшості випадків науковці під мережевим розуміють суспільство, яке ґрунтоване переважно на горизонтальних зв'язках. «Щодо нього не можливо застосувати традиційні соціологічні критерії на кшталт статусу, суспільного становища, владної чи якоїсь іншої позиції, – авторитетно заявляє український

соціолог І. Гавриленко. – У ньому головну роль відіграють не ієрархічні зв'язки і залежності, а горизонтальна, переважно комунікативна мережа відносин, а обмін має суто інформаційне призначення. Розташування індивідів, груп і формальних структур тут відбувається радше незалежно від економічного становища, влади чи соціокультурного капіталу, а відповідно до кількості та якості інформації, що нею деякий соціальний суб'єкт володіє-розпоряджається, і наскільки вона є затребуваною саме цим соціальним середовищем» [1, с. 63]. Саме такого розуміння мережевого суспільства в процесі формування соціально-філософських уявлень про нього ми будемо тут дотримуватися. Однак не відразу представники різних галузей знання прийшли до схожого розуміння мережевого суспільства.

Канадські дослідники Пол Гревен і Барі Уілмен у 1973 р. зацікавилися соціальними світами в мережевих термінах. Вони творчо застосували мережевий аналіз як методологію дослідження міських структур в статті «Мережеве місто» [12]. Відрізнити мережевий підхід до міських досліджень від інших підходів можна по його наголосу на структурах міжособистісних зв'язків, а не за класифікацією соціальних одиниць відповідно до їх індивідуальних особливостей. Основні питання, пов'язані з міжособистісними зв'язками в місті, міграція, розподіл ресурсів, околиці і спільноти розглядаються тут з точки зору мережевих структур і процесів, що впорядковуються і інтегруються міськими заходами. Нарешті, пропонується розгляд міста, як мережі мереж. Ця організація міського життя як сукупності мереж, на думку вчених, робить масштаб і різноманітність міста джерелом його сили, а не хаосу, тому що масштаб і різноманітність робить можливим існування складної і широко розгалуженої мережевої структури міста.

Особливо науково плідним на соціально-філософський аналіз соціальних явищ суспільства ХХ ст. як мережі, є канадсько-американський вчений Б. Уілмен, якого у 2012 р. було ідентифіковано як такого, що має найвищий h-індекс¹ цитування серед канадських дослідників суспільства. Тільки за 46 років перебування на посаді професора соціологічного факультету Торонтського університету, він концептуалізував самостійно і у співавторстві з іншим вченими такі терміни як «мережа мереж» і «мережа міста» (обидва з Полом Гревеном), «комп'ютерні мережі, як соціальні мережі», «внутрішній Інтернет» (з Берні Хоган), «багатоскладові медіа» (з Каролін Хайторнвайт), «мережевий індивідуалізм» і «мережеве суспільство», «спільноти особистості» і «персональна мережа»; з Анабель Кван-Гаазе: «гіперпідключеність», «співтоварицька віртуальність» і «віртуальна співтоварицькість» і т. д.

Працюючи у співпраці з вченими в таких галузях як комп'ютери, зв'язок та інформатика, Б. Уілмен у 1990 р. взяв участь у вивченні того, як звичайні люди використовують Інтернет і інші комунікаційні технології для зв'язку та обміну інформацією на роботі, вдома і в суспільстві. Він спрямував свій інтерес до нелокальних спільнот і соціальних мереж, щоб охопити Інтернет, мобільні телефони та інші інформаційні і комунікаційні технології.

Б. Уілмен, як аналітик соціальної мережі, також запропонував в галузі семіотики ідеї гідні нашої уваги. У широкому сенсі, на його думку, існує чіткий зв'язок між когнітивними картами і семантичними графами. Поняття, як і люди, можуть бути пов'язані в мережі і проаналізовані як такі. Проте, ця ідея вже висловлювалася в роботах Леві-Стросса, якщо не давніше. Радикальний підхід, який запропонував Уілмен, підкреслюючи принципovu першість, першочерговість орієнтації відносин людини до людини, ніж її звертання до ширшої групи або спільноти. Нові засоби масового донесення інформації полегшують комунікаційні відносини між людьми, сприяють появі різного роду нових символів і знакових систем, які

¹ h-індекс, або індекс Гірша (Хірша) — показник впливовості науковця, колективу науковців, наукового закладу або наукового журналу, заснований на кількості публікацій та їх цитуваннях.

найбільш ефективно передаються один-до-одного або один-до-багатьох, а не багато-до-багатьох. Це світ смайликів, проведення медіа-кампаній, які активно використовують зображення, відео¹ і т. д., які швидко і широко поширюють один одному користувачі Інтернету. Тепер, Інтернет є не тільки мережею дифузії ідей, а й середовищем в якому постійно змінюється антураж знаків і символів. Міми, наприклад, стали органічною частиною онлайн-спілкування. Вони є визнаною частиною онлайн жаргону і одним з ключових аспектів цієї культури. Згодом Уілмен продемонстрував, що комп'ютерна мережа являє собою соціальну мережу та заклав інтелектуальну й інституційну основу, для здійснення ще одного кроку вперед: комп'ютерна мережа є семіотичною мережею.

У 1977 р. вийшла книга «Суспільство в дротах» (The Wired Society: A Challenge for Tomorrow), номіновану на премію Пулітцера², британського фахівця в сфері розробки методології програмного забезпечення Джеймса Мартіна (1933-2013) [13]. У цій книзі міститься на дивно точний опис використання комп'ютерів та передбачена поява Інтернету 25 років по тому. Можна стверджувати, що в своїй книзі Дж. Мартін використав споріднений «мережевому суспільству» термін – «технологічне (дротове) суспільство».

У однойменній статті Вікіпедії стверджується, що термін «мережеве суспільство» (норвезькою мовою – *nettsamfunn*), було вжито у 1981 р. норвезьким соціологом Стайном Бретеном в його книзі «Моделі людини і суспільства: міст між теорією і досвідом від соціології до соціальної психології» [14]. Вчений спирався на творчість засновника символічного інтеракціонізму американського соціолога та філософа Дж. Г. Міда (1863-1931), який відстоював думку про те, що в основі «розвитку людської особистості та її самосвідомості в сфері власного досвіду» знаходиться соціальний процес людської взаємодії [15, с. 28]. Саме останній є первинним щодо структури і процесу індивідуального досвіду – характер комунікації має суттєве значення для встановлення громадського порядку та формування особистості.

Увага С. Бретена була зосереджена на міжособистих відносинах, а у кінці 1960-х рр. він обстоював комп'ютерне моделювання як метод дослідження людської комунікації. На його думку, в соціальній взаємодії між людьми відбувається «реальний діалог», який може пригнічувати і / або заохочувати цю взаємодію. Як діалог створює мережевий зв'язок між більш ніж двома особами було також частиною наукових інтересів С. Бретена, зокрема, він розробляв моделі теорії влади і людської суб'єктивності. Займаючись розробкою комп'ютерного моделювання міжособистісних мереж зв'язку людей, розробляв модель того, як партнери по діалогу беруть у ньому участь, як імітують його, передбачають дії та розуміють один одного. Вчений вбачає в комп'ютерних технологіях не лише помічника людини. Він говорить, що «звичайно можна подивитися на комп'ютерної технології як збільшення і розширення нашого виробничого обладнання, наприклад, кам'яна сокира була продовженням людської руки. Однак комп'ютерні технології також є розширенням людського духу» [14, с. 91]. Теорія комп'ютерного моделювання з точки зору С. Бретена доказує, що сильною може бути лише та країна, в якій будуть розробляти програмне забезпечення для усіх сфер соціальної системи. Всі інші зможуть бути лише користувачами того, що їм захочуть запропонувати країни-розробники. Ті, хто не здатні розробляти програмне забезпечення навряд чи зможуть їм запропоноване поставити під сумнів, чи визначити ступінь його оптимальності.

У 1978 р. американські професори комп'ютерних та інформаційних наук

¹ Одним з прикладів може бути викладене в Інтернет відео, яке за лічені години переглядається мільйонами користувачів.

² Пулітцерівська премія (англ. Pulitzer Prize) — одна з найпрестижніших нагород у галузі літератури, журналістики, музики і театру в США.

з технологічного інституту в Нью-Джерсі Стар Роксана Гіц та Мюрей Туров опублікували далекоглядну книгу «Мережева нація» [16], яка отримала нагороду Канадської асоціації гірників (MAC) – TSM (TSM)¹. Це дослідження стало визначальним документом і стандартним довідником в галузі комп'ютерно-опосередкованої комунікації (computer-mediated communication (CMC)). Це видання додало істотно новий розділ про те, що в суспільстві з появою комп'ютера виникне надступінь (надзв'язок) поєднання людей між собою («superconnectivity»). Автори виділили основні поточні організаційні, освітні та громадські застосування комп'ютерно-опосередкованої комунікації, сформуливали основні теоретичні уявлення про вплив нового способу комунікації на суспільство, окреслили вирішення етичних та правових питань.

В основі цієї класичної роботи лежить теза про те, що комп'ютерна комунікація між людьми різного рівня знань і компетентності носить максимально раціональний характер, який сягає рівня «чистого розуму», як про це писало багато філософів. На думку вчених, термін «мережева нація» підкреслює те, що мережа це найпростіша форма зв'язку, завдяки якій люди обмінюються думками прозоро і демократично, а сукупний інтелект народу набуває більшої сили ніж за інших типів спілкуванні. Безпосереднє фізичне спілкування не дає такого ефекту соціальної взаємодії та позитивної синергії. Термін «телеконференція, яка базується на комп'ютері» це високо когнітивний засіб, який на додачу до технологічних переваг підносить раціональність через сутнісну дисципліну і фільтрування афективних ірраціональних та безвідносних (іррелевантних) компонентів комунікації.

Теоретики соціальної комунікації через комп'ютер М. Туров і С. Хіц стверджували що люди будуть завдяки їй самоорганізовуватись без допомоги офіційних чи формальних організацій. Конференція на базі комп'ютера приведе, на їх думку, до створення відповідних обшин (communities) які почнуть домінувати в публічних дискусіях на основі вироблених конвенцій – правил і домовленостей.

Для американського соціолога Рендела Коллінза емоції та культура виступають основним соціальним ресурсом і рушійною силою людської діяльності [17, с. 86-93]. Тому інтерактивні ритуальні мережі він розглядає як арену перетворення культури на ресурс соціального діяння і емоційної реалізації. На думку Р. Коллінза, на сучасному етапі історичної еволюції мережі є місцем, де людина виробляє, засвоює та присвоює культуру. Розміщення людини на щаблях соціальної ієрархії залежить від того, наскільки людині вдалося засвоїти-присвоїти культуру як джерело соціальної дії та взаємодії. За допомогою свого вихідного принципу Коллінз оригінально пояснює специфіку формування, прояви і самореалізацію інтелектуально обдарованої частини суспільства. Творчі напрацювання вченого відіграли важливу роль у загальносвітовому процесі формування теоретичного дискурсу мережевого суспільства.

Нідерландський соціолог Ян ван Дайк є фактично автором сучасного розуміння терміну «мережеве суспільство» в соціально-філософському дискурсі з цієї проблеми. У 1991 р., ним цей термін було вжито нідерландською мовою в його книзі «Мережеве суспільство» [18], яке він визначає як суспільство, в якому поєднання соціальних мереж та інтерактивних медіа – мереж (Інтернет, телефон, цифрове радіомовлення) формує основний спосіб його організації і найбільш важливі структури на особистому, організаційному і соціальному рівнях. Він протиставляє цей тип суспільства масовому типу суспільства, яке організоване за умов фізичної присутності людей в групах, організаціях та спільнотах. Появу мережевого суспільства вчений пов'язує з новою структурною революцією в

¹ Towards Sustainable Mining – TSM є нагородою для організацій і фізичних осіб, які підняли планку для промисловості через екологічні та соціальні програми. Переможець визначається канадським Інститутом гірничої справи і металургії.

області комунікацій, яка приходить на зміну доісторичним способам обмінюватися сигналами (за допомогою вогню, диму або барабана), і виникнення писемності. У всіх випадках критерієм виступає новий спосіб подолання первинних характеристик комунікації, які пов'язують її з фіксованим часом і простором.

Це означає зростання ролі Інтернету і домінування концепції «простору потоків». Поява мережевого суспільства спричинила далекосяжні наслідки глобалізації, внаслідок якої цінності стають все більш незалежними від місця і часу. Це тягне за собою реакцію народів, яка виражається в продукуванні заходів зі збереження власної суб'єктивності, культурних цінностей, збереження та формування етнічної та цивілізаційної ідентичності, яким почав загрожувати мережевий вплив. Цей зовнішній вплив через мережі ослаблює традиційні етнічні і етичні норми ідентичності, які іноді втрачають своє домінуюче становище в суспільстві. Гарним прикладом втрати ідентичності є українське суспільство – здається магазинів промислових товарів з українською назвою в ньому майже не існує.

Захоплений ідеями антропоцентричності мережі, Ян ван Дайк розвиває гіпотезу про те, що мережа є найбільш органічним типом соціального зв'язку, яка існувала з моменту виникнення суспільства як такого. Втрата людьми єдиного простору спілкування призвела до лавиноподібного розвитку масмедіа і бюрократії, що з точки зору автора неминуче, але в соціокультурному відношенні є деградацією. На його думку, розвиток і швидке вкорінення мережевих технологій було лише відповіддю на потребу суспільства в поверненні йому «горизонтальних» комунікацій. Ван Дайк відмовляється і від прихованого технологічного детермінізму, і від явного еволюціонізму теорій постіндустріального суспільства, він описує мережу в амбівалентних категоріях – через суміщення значень «архаїки» і «майбутнього», «крайнього індивідуалізму» і «общинності» тощо. Це перегукується з описом сучасного світу як «глобального села» Маршала Маклюєна (1911-1980) чи «віртуальної громадою» як самою об'ємною складовою «культури Інтернету» Мануеля Кастельса.

Однак імпульс соціально-філософському дискурсу дала не праця «Мережеве суспільство» Ян ван Дайка. Свою негативну роль у його випадку зіграла мова, оскільки книга «Мережеве суспільство» була перекладена англійською тільки в 1999 р., тобто вона стала відомою широкому колу філософів і соціологів майже через десять років після її першого видання норвежською мовою.

Термін «мережеве суспільство» став широко відомим завдяки іспано-американському досліднику Мануелю Кастельсу. Під назвою «Становлення мережевого суспільства» в 1996 р. побачив світ перший том його трилогії «Інформаційне століття» [19]. Не дивно, що обурений Ян ван Дайк назвав мережеве суспільство М. Кастельса «одновимірним» в пізніших перевиданнях своєї праці.

Інформація та мережі завжди мали своє значення для організації життя суспільства. Основи мережевого суспільства як нового типу соціальної структури були закладені в 70-80-х рр. XX ст., коли система ієрархічних відносин почала витіснятися децентралізованими мережами. Технологічна революція стала, на думку Кастельса, тим визначальним фактором, який кардинально змінив тип соціальної організації. Технологічною основою мережевого суспільства є інформаційно-комунікаційні технології і генна інженерія на відміну від ядра індустріальної епохи – технологій паливно-енергетичного комплексу.

На сьогоднішній день дослідники ще не прийшли до єдиного і точного визначення поняття «мережа» як культурного феномена. Однак є сенс виділити низку ключових її характеристик, що концентрує в собі у працях різних авторів.

Горизонтальний характер організації мережі є найчастіше згадувана її властивість. Горизонтально прийнято називати комунікацію, що вільна або звільнена від бюрократичних посередників. Поняттям «горизонтальна

комунікація» намагаються показати характерну рису нової соціальної організації на відміну від попередньої ситуації, яку найкраще описати поняттям «вертикаль влади». Розмірковуючи про постіндустріальне суспільство, Даніел Белл (1911–2011) ще у 1973 р., писав, що дискусія в професійному академічному співтоваристві визначається і спрямовується фахівцями, а не адміністраторами [20, с. 127]. Використовуючи цей факт, він вважав, що все постіндустріальне суспільство має бути побудованим по моделі наукового співтовариства. В цьому зв'язку необхідно зауважити, що американське наукове середовище докорінним чином відрізняється від такого ж українського. Для українського характерно саме жорстка ієрархічна структура і, відповідна комунікація: чим більша адміністративна влада, тим вища претензія на наукову істину.

У другій половині 90-х рр. М. Кастельс доповнює інформаційними і медійними компонентами горизонтальність у ньому. Розмірковуючи про наслідки поширення мережевого суспільства, він пише: «Нова система, глобальний інформаційний капіталізм і його соціальна структура, мережеве суспільство виявили деякі історично незворотні риси, такі як логіка глобального мережевого суспільства, що заснована на цифровій «мережації» усіх ключових форм людської діяльності» [19, с. 127]. Тобто будь-які соціальні процеси або інститути, згідно Кастельсу, представляють собою варіанти *networking*'а і можуть бути візуалізованими в образах горизонтальної поверхні. Стійкі лінії та постійно плинні потоки поєднують децентралізовано розташовані точки (вузли, майстоуни). Це породжує асоціації з географічними картами, світлинами з супутників, візуальними образами на навігаторах. Науковці все частіше починають використовувати схожі візуальні метафори для позначення комп'ютерних процесів, соціальних феноменів і географічних об'єктів, що доказує все більш глибоке проникнення поняття «мережа» (або «*networking*»), якщо робити наголос на процесі) в різноманітні пізнавальні процедури.

Все частіше, крім вказівки на горизонтальний характер комунікації, дослідники підкреслюють її полі- та інтерактивність. Принципова мінливість, багатомірність, можливість налаштування (підстроїти, налаштувати її під себе чи свої потреби) мережі – головні характеристики мережі. Їх добре ілюструють соціокультурні дефініції Веб 2.0¹, в яких мережа другого покоління визначається через зникнення кордону між відправником і отримувачем повідомлень. Таким чином, основні властивості мережі співвідносяться з дефініціями «конвергентного суспільства» і «культури співучасті», що введені в наукову мову Генрі Дженкінсоном [21].

Спільні зусилля дослідників з різних країн і різних галузей знання сформували важливий для розуміння сучасного суспільства потік думок і ідей, які дозволяють вести фаховий аналіз культурних, соціальних, політичних і економічних явищ, робити прогнози. Таким чином, суттєвими рисами процесу формування теоретичного дискурсу мережевого суспільства є наступні:

- В основі розвитку людської самосвідомості лежить комунікація даного суспільства, яка визначає особливості набуття індивідуального досвіду та суспільного облаштування.

- Незліченна кількість взаємодій в суспільстві породжує соціальний модус – суб'єктивність. Індивід ніколи не буває ізольованим в автономному середовищі, він нескінченно приймає участь у взаємодії з навколишнім світом, що вказує на те, що суб'єктивність є в рівній мірі процесом індивідуації і соціалізації. Культура є

¹ Термін з'явився у 1999 в статті Дарсі Дінуці (Darcy DiNucci) «Роздробленість майбутнього» («*Fragmented Future*»). У 2004 про Веб 2.0 заговорили як про нову концепцію всесвітньої мережі: нові інформаційні технології дозволяють користувачам створювати та поширювати власний контент в Інтернеті, відомого також як Веб (англ. WWWeb). Прикладом проекту Веб 2.0 є вільна багатомовна енциклопедія – Вікіпедія.

живою сукупністю суб'єктивності даного суспільства, яке під її впливом постійно змінюється. Суб'єктивність одночасно і формується культурою і, в свою чергу, формує її, але й інші фактори, такі як економіка, політичні інститути, громади, природного світу впливають на формування суб'єктивності.

- Суб'єктивність притаманна кожній з культур і є її ефективним критерієм, не дивлячись на те, що межі культур невизначені і довільні. Суб'єктивність є організацією реальності та власний погляд на взаємодію з людством, об'єктами свідомості і природи, це те, що розрізняє культури, сприяє закріпленню досвіду існування, формує спосіб життя, з даної точки зору, найкращий.

- Дослідники мережевого суспільства термін суб'єктивність найчастіше використовують для пояснення факторів впливу на повідомлення і уявлення людей про правду або реальність та ухиляння в своїх судженнях від них. Суб'єктивність – це сукупність сприйняття, переживання, очікування, особисте або культурне розуміння і переконання, які характерні для людини.

- Комп'ютерні технології це певне зовнішнє вираження внутрішнього світу людини, її суб'єктивності, органічне продовження, вихід за межі власної тілесності, а не лише поява ще одного виду виробничого обладнання.

- Дійсно незалежними будуть ті народи, які здатні самостійно розробляти високоякісне програмне забезпечення, фахово та досконало розбиратися в ньому.

- Дискурс мережевого суспільства було збагачено, зокрема, на такі терміни як «глобальне село» (М. Маклюєн); «мережеве суспільство» (Я. Дайк); «мережевий індивідуалізм» і «мережеве суспільство», «спільноти особистості» і «персональна мережа» (Б. Уілмен), «мережа мереж» і «мережа міста» (Б. Уілмен і П. Гревен), «комп'ютерні мережі, як соціальні мережі», «внутрішній Інтернет» (Б. Уілмен і Берні Хоган), «гіперпідключеність», «співтоварицька віртуальність» і «віртуальна співтоварицькість» (Б. Уілмен і А. Кван-Гаазе:); «комп'ютерно-опосередкована комунікація» (Р. Гіц і М. Туров).

- Мережа має такі риси та компоненти як «просторова багатопоточність», не прив'язаність до часу і місця, горизонтальність, полі- та інтерактивність, принципова мінливість, багатомірність, можливість налаштувати під свої потреби, медійність та інформаційність.

- Нові донесення інформації сприяють появі різного роду нових символів і знакових систем. Інтернет став середовищем в якому постійно змінюється антураж знаків і символів. Комп'ютерна мережа являє собою соціальну мережу та комп'ютерна мережа є також семіотичною мережею.

- Мережеве суспільство є поєднанням соціальних мереж та інтерактивних медіа – мереж (Інтернет, телефон, цифрове радіомовлення), які формують основний спосіб його організації і найбільш важливі структури на особистому, організаційному і соціетальному рівнях.

Формування дискурсу мережевого суспільства пройшло насичений творчими здобутками шлях. В одній статті їх складно окреслити, тому напрям подальших досліджень вбачається в продовженні аналізу соціально-філософських досягнень теоретиків мережевого суспільства, а також впливу, який вони справили на сучасні наративи цієї важливої теми.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Гавриленко І. Мережеве суспільство як поняття, образ та історична перспектива // Соціологія: теорія, методи, маркетинг : науково-теоретичний часопис, 2012, № 1 січень-березень, С. 62–81.

2. Городенко Л. М. Цифрова реальність мережевих комунікацій // Наукові записки Інституту журналістики : щоквартальний науковий збірник, 2011, Т. 43, квітень-червень, С. 59–63

3. Данько Ю. А. Феномен соціальних мереж у контексті становлення і розвитку мережевого суспільства // Вісник Міжнародного слов'янського університету. Сер. : Соціологічні науки, 2012, Т. 15, № 1–2, С. 53–59.

4. Сенченко О. Аномія суспільства як результат інформаційно-мережових війн // Вісник Книжкової палати : науково-практичний журнал, 2016, № 9 (242), С. 20–26.
5. Сидоренко С.В. Волонтерство як суб'єкт глобально-мережового громадянського суспільства в контексті сучасних соціополітичних трансформацій // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії : збірник наукових праць, 2015, Вип. № 61, С. 167–174.
6. Недзельський А. Концепт потокових взаємодій в соціологічному дослідженні повсякденності // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія : Соціологія, 2016, вип. 1 (7), С. 28–31
7. Карпець А.Ю. Мережовий принцип побудови громадянського суспільства й сучасна дипломатія // Актуальні проблеми міжнародних відносин : збірник наукових праць, 2013, Вип. 112, (ч. 1), С. 249–254.
8. Сопілко І. Передумови формування інформаційно-правової концепції мережового суспільства // Підприємництво, господарство і право : науково-практичний, господарсько-правовий журнал, 2012, № 12 (204), С. 140–142.
9. Сопілко І.М. Становлення мережового суспільства та питання кібербезпеки // Наукові праці Національного авіаційного університету : збірник наукових праць, 2016, № 1(38), С. 79–86.
10. Гальчинський А. С. Становлення глобального суспільства та перспективи глобального інформаційно-мережового суспільства // Науковий вісник Дипломатичної академії України, 2015, Вип. 22, ч. 3 : Зовнішня політика і дипломатія: традиції, тренди, досвід, С. 62–72, (Серія «Економічні науки»).
11. Городенко Л. М. Мережеве суспільство та мережові комунікації // Інформаційне суспільство : науковий журнал, 2011, Вип. 14, С. 55–58.
12. Craven Paul, Barry Wellman. The Network City // Sociological Inquiry. Volume 43, Issue 3-4, July 1973, P. 57–88.
13. Martin James. The Wired Society, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, – New Jersey, 1977.
14. Bråten Stein. Modeller av menneske og samfunn: bro mellom teori og erfaring fra sosiologi og sosialpsykologi. – Universitetsforlaget, 1981. – 307 p.
15. George H. M. Mind, Self, and Society, ed. C.W. Morris – University of Chicago, 1934. – 400 p.
16. Hiltz S. Roxanne and Murray Turoff. The Network Nation. – Reading, MA: Addison-Wesley. 1978. – 63 p.
17. Collins R. Theoretical sociology. – San Diego (CA), 1988. – 216 p.
18. Van Dijk Jan. De Netwerk maatschappij, Sociale Aspecten van Nieuwe Media, Derde, herziene druk, Houten/Diegem, Bohn, Stafleu Van Loghum, 1997, – 284 p.
19. Castells Manuel. The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. I. – Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell. – 1996. – 656 p.
20. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. – NY: Basic Books, 1973. – 616 p.
21. Jenkins H. Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture (Postmillennial Pop), 2013 – 352 p.

REFERENCES:

1. Havrylenko I. Merezheve suspilstvo yak poniattia, obraz ta istorychna perspektyva [Network society as a concept, the image and historical perspective] // Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketynh : naukovo-teoretychnyi chasopys, 2012, № 1 sichen-berezen, S. 62–81.
2. Horodenko L. M. Tsyfrova realnist merezhevykh komunikatsii [Digital network communication] // Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky : shchokvartalnyi naukovyi zbirnyk, 2011, T. 43, kviten-cherven, S. 59–63
3. Danko Yu. A. Fenomen sotsialnykh merezh u konteksti stanovlennia i rozvytku merezhevoho suspilstva [Phenomenon of social networking in the context of the formation and development of the network society] // Visnyk Mizhnarodnoho slovianskoho universytetu. Ser. : Sotsiologichni nauky, 2012, T. 15, № 1–2, S. 53–59.
4. Senchenko O. Anomiia suspilstva yak rezultat informatsiino-merezhevykh viin [Anomie of society as a result of the information-network war] // Visnyk Knyzhkovoï palaty : naukovo-praktychnyi zhurnal, 2016, № 9 (242), S. 20–26.
5. Sydorenko S.V. Volonterstvo yak subiekt hlobalno-merezhevoho hromadianskoho

suspilstva v konteksti suchasnykh sotsiopolitychnykh transformatsii [Volunteering as a subject of a globally-networked civil society in the context of modern sociopolitical transformation] // Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii : zbirnyk naukovykh prats, 2015, Vyp. № 61, С. 167–174.

6. Nedzelskyi A. Kontsept potokovykh vzaïmodii v sotsiolohichnomu doslidzhenni povsiakdennosti [Concept of flow interactions in the sociological study of everyday life] // Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Seriiia : Sotsiolohiia, 2016, vyp. 1 (7), S. 28–31

7. Karpets A. Yu. Merezhevyi pryntsyyp pobudovy hromadianskoho suspilstva y suchasna dyplomatiiia [Network principle of building a civil society and modern diplomacy] // Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn : zbirnyk naukovykh prats, 2013, Vyp. 112, (ch. 1), S. 249–254.

8. Sopilko I. Peredumovy formuvannia informatsiino-pravovoi kontseptsii merezhevoho suspilstva [Preconditions of formation of information and the legal concept of the network society] // Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo : nauково-praktychnyi, hospodarsko-pravovyi zhurnal, 2012, № 12 (204), S. 140–142.

9. Sopilko I. M. Stanovlennia merezhevoho suspilstva ta pytannia kiberbezpeky [The formation of a network society and cyber security] // Naukovi pratsi Natsionalnoho aviatsiinoho universytetu : zbirnyk naukovykh prats, 2016, № 1(38), С. 79–86.

10. Halchynskyi A. S. Stanovlennia hlobalnoho suspilstva ta perspektyvy hlobalnoho informatsiino-merezhevoho suspilstva [The emergence of global society and the prospects of global information and network society] // Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy, 2015, Vyp. 22, ch. 3 : Zovnishnia polityka i dyplomatiiia: tradytsii, trendy, dosvid, S. 62–72, (Seriiia «Ekonomichni nauky»).

12. Craven Paul Barry Wellman. The Network City // Sociological Inquiry. Volume 43, Issue 3-4, July 1973, P. 57–88.

13. Martin James. The Wired Society, Prentice-Hall, Inc. Englewood Cliffs, – New Jersey, 1977.

14. Bråten Stein. Modeller av menneske og samfunn: bro mellom teori og erfaring fra sosiologi og sosialpsykologi. – Universitetsforlaget, 1981. – 307 p.

15. George H. M. Mind, Self, and Society, ed. C.W. Morris – University of Chicago, 1934. – 400 p.

16. Hiltz S. Roxanne and Murray Turoff. The Network Nation. – Reading, MA: Addison-Wesley. 1978. – 63 p.

17. Collins R. Theoretical sociology. – San Diego (CA), 1988. – 216 p.

18. Van Dijk Jan. De Netwerk maatschappij, Sociale Aspecten van Nieuwe Media, Derde, herziene druk, Houten/Diegem, Bohn, Stafleu Van Loghum, 1997, – 284 p.

19. Castells Manuel. The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture, Vol. I. – Cambridge, MA; Oxford, UK: Blackwell. – 1996. – 656 p.

20. Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. – NY: Basic Books, 1973. – 616 p.

21. Jenkins H. Spreadable Media: Creating Value and Meaning in a Networked Culture (Postmillennial Pop), 2013 – 352 p.

Найденов А. Г., кандидат философских наук, доцент, докторант отдела интернационализации высшего образования, Институт высшего образования Национальной академии педагогических наук Украины (Киев, Украина), E-mail: alexander.naydonov@yahoo.com.ua

Формирование социально-философского дискурса сетевого общества.

Аннотация. Теоретический дискурс сетевого общества сформировался благодаря усилиям канадских социологов Пола Гревена и Бари Уилмэна, канадского философа Маршалла Маклюэна, британского специалиста в области разработки методологии программного обеспечения Джеймса Мартина, норвежского социолога Стайна Бретена, американских профессоров в компьютерных и информационных науках Роксаны Гиц и Мюррея Турова, американского социолога Рендела Коллинза, нидерландского социолога Яна ван Дайка, испанского социолога Мануэля Кастельса.

Ключевые слова: социальная сеть, компьютерная сеть, семантическая сеть, веб 2.0, компьютерно-опосредованная коммуникация.

Naydonov O. G., PhD in philosophical sciences, associate professor, doctoral student of the Department of internationalization of higher education, Institute of higher education National Academy of pedagogical Sciences of Ukraine (Kyiv, Ukraine), E-mail: alexander.naydonov@yahoo.com.ua

The formation of the societal and philosophical discourse of the network society.

Abstract. *Theoretical discourse of social network formed through the efforts of Canadian sociologists Paul Craven and Barry Wellman, the Canadian philosopher Herbert Marshall McLuhan, British specialist in developing methodology of software James Martin, the Norwegian sociologist Stein Braten, American professors of computer and information sciences Starr Roxanne Hiltz and Murray Turoff, the American sociologist Randall Collins, the Dutch sociologist Jan van Dyke, the Spanish sociologist Manuel Castells.*

Keywords: *social network, computer network, semantic network, Web 2.0, computer-mediated communication.*

УДК 165.75(091)

Константинов М. В.,

аспирант кафедры философии и социально-политических дисциплин
Полтавского национального технического университета
имени Юрия Кондратюка
(Полтава, Украина), E-mail: mihael01@hotmail.com

**ОСОБЕННОСТИ СТРУКТУРНО-СЕМИОТИЧЕСКОГО ПОДХОДА
Ю. ЛОТМАНА К ВИЗУАЛЬНЫМ ИСКУССТВАМ**

Аннотация. *Рассматривается структурно-семиотический анализ Юрием Лотманом ряда визуальных искусств – таких, как интерьер, архитектура, театр, кино и др. Показано, что работы Ю. Лотмана можно рассматривать как серьёзный вклад в визуальную семиотику второй половины XX века. Особое внимание уделено сравнению между театральным искусством и кинематографом в контексте семиотического анализа их диалогической структуры.*

Ключевые слова: *визуальная семиотика, искусство, театральное искусство, кинематограф, архитектура, интерьер, натюрморт, Ю. Лотман.*

Постановка проблемы и анализ последних исследований. Семиотика как наука о знаках рассматривает, в первую очередь, структуру языка, точнее – языков (естественных и искусственных). Однако предметом семиотического анализа может быть и искусство – «вторичная моделирующая система», как называл его Ю. Лотман. В этом смысле, очевидно, можно говорить и о разных видах семиотического анализа, а возможно – о разных видах семиотики. Например, о визуальной семиотике как анализе семиотической структуры визуальных искусств. К таким искусствам относятся те, которые в первую очередь воздействуют на визуальный ряд восприятия человека – живопись, фотография, кино, театр и др. Визуальный ряд при этом может сопровождаться выраженным в тексте смысловым и знаковым содержанием, но и в этом случае он сам является своеобразным текстом; тем более – в тех случаях, когда текстуально-языковое сопровождение отсутствует, и изображение (видеоряд, сцена, инсталляция, архитектурная форма) предстаёт в качестве самостоятельного семиотического кода.

Визуальная семиотика второй половины XX века представлена рядом интересных и содержательных работ – например, «Camera lucida» Ролана Барта, или «Кино» Жюлья Делёза. Работы Ю. Лотмана в этом ряду, как нам представляется, занимают особое и далеко не последнее место. Однако серьёзного исследовательского интереса к работам Ю. Лотмана по визуальной семиотике, пожалуй, не наблюдается. Как правило, исследователи творчества Ю. Лотмана [2; 3] не выделяют его визуальной семиотики в качестве отдельного элемента его концепции. Пожалуй, исключением является статья итальянской исследовательницы Сильвии Бурины «Ю. М. Лот-